

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА ПРАВОВА ДЕРЖАВА: ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ

Н.О. Зайченко,

студентка 4 курсу юридичного факультету

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Я бачу близьку загибель тієї держави, де закон не має сили і перебуває під чияюсь владою. А там, де закон – владика над правителями, а вони його раби, я вбачаю порятунок держави...

Платон

...Держава, право, громадяни – три кити, на яких базується уся суспільно-політична структура людства; саме ті домінанти, що під впливом природно-історичних чинників трансформували первісних неандертальців у цивілізованих осіб. Та діалектичний взаємозв'язок держави та права вимагає чіткої підпорядкованості як державних інституцій, так і звичайних громадян діючим правовим нормам. А стрімке підняття українського соціуму по спіралі світового прогресу породжує не лише реформацію уже існуючих суспільно-правових явищ, але й проблеми у їх розумінні.

Так, одним із спірних питань у наукових колах вітчизняної юриспруденції постає дискусія щодо характеру співвідношення принципу верховенства права та правової держави.

Конституція України у ст.1 проголошує нашу державу правовою, а ст.8 закріплює принцип верховенства права, проте механізм їх взаємодії все ще потребує більш детального доктринального аналізу. Правник А. Заєць влучно відмічає, що конституційні положення щодо найвищої юридичної сили Конституції та її прямої дії не вичерпують принципу верховенства права і не є самодостатніми для його розуміння. І, на його думку, доцільно виділити наступні ознаки, які мають бути віднесені до принципу верховенства права, що випливають із аналізу деяких конституційних положень, а саме: всезагальність права; позапартійність права, його відносна самостійність щодо політичних сил і деідеологізованість; відносна самостійність щодо судової та виконавчої влади; принцип верховенства Конституції та законів України.

Сучасними українськими дослідниками правова держава за соціально-змістовними ознаками позначається як держава, у суспільному і державному житті якої панують закони, що закріплюють основні права громадян,

виражають волю більшості або всього населення країни, втілюючи при цьому основні загальнолюдські цінності та ідеали; урегулювання відносин між особою і державою здійснюється за принципом "Особі дозволено чинити все, що прямо не заборонено законом", встановлена взаємовідповідальність особи і держави, громадянам притаманна правова культура, а самі громадяни обізнані з життєво необхідними юридичними законами і вміють використовувати їх.

«Теоретично верховенство закону виражається у тому, що воно є не просто продуктом державної волі, а представляє собою реалізацію правової ідеї, яка сформована правосвідомістю індивідів, із якими держава перебуває у публічно-правових відносинах», - слушно відмічає відомий вчений Лазарєв В.В.

Науковцем А.Власовим принцип верховенства права позиціонується наступним чином: «нормативно-правові акти зв'язують ідеальне та реальне в праві, тобто ідеальне уявлення про право знаходить своє відображення у праві, а реальне застосування закону впливає на уявлення людей про ідеальний правопорядок. Якщо система законодавства використовує категорії законний\незаконний, то система верховенства права – категорії ідеальний\реальний.»

Правова держава має здійснювати солідарні інтереси людей. [...] І саме тому верховенство права набуває фундаментального значення в національних відносинах, адже право загалом є загальним, рівним, формально-визначеним регулятором людської поведінки безвідносно до національності.

Держава, як публічно-правовий союз народу, є правовою, за умови, коли основою функціонування її є право (як легітимовані суспільством норми, детерміновані досягнутим суспільством рівнем моралі та етики), що гарантує права й свободи громадян, обмежує державу, а державна влада здійснюється на засадах верховенства права та поділу влади.

У цьому ключі, на наш погляд, і криється генеза взаємозв'язку правової держави та принципу верховенства права у певному сенсі як форми та змісту. Інакше кажучи, без втілення ідеї про панування права (на законодавчому, соціальному рівнях) неможливе функціонування правової держави, яка за своєю суттю уже передбачає повне «підкорення» правовим положенням.

Ми розділяємо думку науковця Пухтецької А. щодо того, що принцип верховенства права на сьогоднішній день вже не обмежується рамками національної правової системи. Адже його зміст, поряд із традиційним розумінням змісту та ролі конституційного принципу верховенства, зазнав певних трансформацій, що проявилися у використанні базового змісту даної категорії провідними європейськими регіональними організаціями в контексті євроінтеграційних процесів та заснування нових форм співробітництва (союзів, правових просторів та їх підвидів etc.).

Принцип верховенства права має сенс лише у разі, якщо право розглядається не просто як сукупність норм, встановлених державою, а як сукупність норм поведінки (масштабу, міри), корпусу правил, які легітимовані суспільством, базуються на історично досягнутому рівні соціальної етики.

Ми схильні до підтримки такого розуміння постулату про верховенство права, бо у такому разі неможливим буде синонімічне уподібнення закону і права, не існуватиме можливостей у правлячої верхівки для зловживання владою, а дійсні потреби громадянина будуть враховані у кожному нормотворчому документі даної держави.

Західні дослідники часто ототожнюють поняття правової держави та верховенства права, проводячи різницю між ними лише в тому, що перший термін більше пов'язаний із характеристикою держави, а другий – права.

З часів незалежності у дослідженнях вітчизняних вчених основна увага приділялася розмежуванню поняття верховенства права з поняттям правової держави, принципом законності, а також широко відомою стала дискусія щодо співвідношення принципів верховенства права та верховенства закону.

Разом з цим важливо згадати те, що впродовж радянського періоду розвитку адміністративного права, радянські вчені досліджували принцип верховенства права переважно з точки зору виявлення негативних ознак буржуазного пригноблення мас трудящих.

То ж на нашу думку, співвідношення принципу верховенства права та правової держави має у певному розумінні симбіотичний характер (але не тотожній!). Адже чітко сформульовані нормативні положення можуть повністю і беззастережно втілюватися, займати верховний статус у суспільстві лише у правовій державі, яка у свою чергу здатна функціонувати на повну потужність виключно на правових засадах. Але на теренах України феномен правової держави поки що сірим привидом блукає у коридорах вітчизняної влади, а принцип верховенства права, на жаль, ще залишається привілегією тих, у кого воно, це право знаходиться...

Використана література:

1. Власов А. Реалізація верховенства права як принципу конституціоналізму в Європейському Союзі\\ Юридика Україна. - 2007. - №10. - с.17-21.
2. Заєць А. Правова держава: історія, теорія і практика та її значення для судової діяльності\\www.judges.org.ua\02.04.09.
3. Колодій А.М. Принципи права України\ НАВСУ. -1998.
4. Конституція України\\ ВВР України - 1996. - №03. - Ст.141.
5. Общая теория права и государства: Учебник \ Под ред. В.В.Лазарева. - 3-е изд., перераб. И доп. - М: Юрист, 2002. - 520с.
6. Пухтецька А. Еволюція доктринального тлумачення принципу верховенства права: від зарубіжної доктрини до вітчизняного право розуміння\\www.justinian.com.ua\ 02.04.09.
7. Пухтецька А. Європейські погляди на принцип верховенства права\\ 02.04.09.
8. Рабіїнович П.М. Сучасні концепції правової держави // Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку. Короткі тези доповідей та

наукових повідомлень республіканської науково-практичної конференції 9-11 листопада 1995р.-Харків, 1995.-Є. 6-7.

9.Савченко О. Принцип верховенства права - нормативна основа громадянського суспільства та правової держави\\Юридична Україна. - 2006. - №12. — с. 17-20

Науковий керівник: А.А. Письменицький